

"ZAMONAVIY TA'LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI"
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

A COMPARATIVE LINGUOCULTURAL STUDY OF LEXICAL UNITS DENOTING MILITARY CLOTHING IN THE COMPARED LANGUAGES

Ismailov Abdurashid Isakovich

Associate Professor at ADCHTI

Abstract

This article focuses on the views of linguists regarding the relationship between language and culture, as well as the linguocultural features that emerge when comparing lexical units denoting English and Uzbek military clothing. The purpose of the article is to demonstrate the close relationship between language and culture and to reveal the functional aspects, similarities, and differences of military clothing types in both languages.

Keywords

linguocultural approach, language units, communicative means, military system, military hierarchy, symbolic sign.

CHOG'ISHTIRILAYOTGAN TILLARDA HARBIY KIYIMLARNI IFODALOVCHI LEKSIK BIRLIKLARNING CHOG'ISHTIRMA LINGVOMADANIY TADQIQI

Ismailov Abdurashid Isakovich, ADCHTI dotsenti.

Annotatsiya : Mazkur maqola til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik yuzasidan tilshunos olimlarning fikrlari hamda ingliz va o'zbek harbiy kiyimlarini ifodalovchi leksik birliklarni chog'ishtirish jarayonida kelib chiqadigan lingvomadaniy xususiyatlariga bag'ishlanadi. Tanlangan maqolaning maqsadi, tilva madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatish va har ikki tildagi harbiy kiyim turlarining funksional jihatlarini, o'xshash hamda farqli jihatlarini ochib berishdan iborat.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

Kalit soʻzlar: *lingvomadaniy yondashuv, til birliklari, kommunikativ vosita, harbiy tizim, harbiy ierarxiya, ramziy belgi*

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlik masalasi muhim ilmiy yoʻnalishlardan biri sifatida oʻrganilmoqda. Til nafaqat kommunikativ vosita, balki muayyan xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy qadriyatlari, dunyoqarashi va madaniy anʼanalarini aks ettiruvchi tizim sifatida ham qaraladi. Shu sababli lingvomadaniy yondashuv til birliklarini faqat lingvistik jihatdan emas, balki ularning madaniy mazmuni va inson tafakkuri bilan bogʻliq jihatlarini ham oʻrganishni nazarda tutadi. Lingvomadaniyatshunoslik nazariyasiga koʻra, til birliklari muayyan madaniy muhitda shakllanadi va ularning semantik mazmunida milliy madaniyat elementlari aks etadi. Bu haqida rus tilshunosi V. Maslova til birliklari madaniyatni aks ettiruvchi vositasi boʻlib, ular orqali xalqning dunyoqarashi va mentaliteti namoyon boʻlishini taʼkidlaydi. Olimaning fikriga koʻra, lingvomadaniyatshunoslik til va madaniyat oʻrtasidagi oʻzaro taʼsir jarayonini oʻrganib, til birliklarida mujassam boʻlgan madaniy maʼnolarni aniqlashga xizmat qiladi. Lingvomadaniy yondashuv masalasini tadqiq etgan olimlardan yana biri V. Karasik¹ boʻlib, u til birliklarini insonning madaniy tajribasi va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi konseptual tizim bilan uzviy bogʻliq holda koʻrib chiqadi. Olimning taʼkidlashicha, til va madaniyat oʻzaro chambarchas aloqada boʻlib, til birliklari muayyan xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy qadriyatlari hamda madaniy anʼanalarini ifodalovchi belgilar tizimi sifatida namoyon boʻladi. Shu sababli har qanday til birliklari, xususan terminologik birliklar ham faqat nominativ vazifani bajaribgina qolmay, balki muayyan madaniy mazmunni ham oʻzida mujassam etadi. V. Karasik til birliklarini madaniy konseptlarning tashuvchisi sifatida talqin qilib, ular orqali jamiyatning dunyoqarashi, mentaliteti hamda ijtimoiy tajribasi ifodalanishini alohida taʼkidlaydi. Demak, lingvomadaniy yondashuv til birliklarini tahlil qilishda

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

ularning nafaqat lingvistik, balki madaniy va ijtimoiy mazmunini ham hisobga olish zarurligini ko’rsatadi. Lingvomadaniy tadqiqotlarning shakllanishi va rivojlanishida E.Vereshchagin va V.Kostomarov²larning ilmiy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur olimlar til birliklarining madaniy semantikasi mavjudligini ta’kidlab, til orqali muayyan xalqning milliy madaniyati, urf-odatlar hamda ijtimoiy qadriyatlari ifodalanishini ilmiy asosda ko’rsatib berganlar. Ularning fikricha, til birliklari faqat kommunikativ vazifani bajaruvchi vosita emas, balki madaniy axborotni saqlovchi va uni avloddan-avlodga uzatuvchi muhim belgilar tizimi sifatida namoyon bo’ladi. Shu sababli til birliklarining semantik tuzilishida milliy madaniyatga xos unsurlar mujassam bo’lib, ular orqali muayyan xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlari aks etadi. Vereshchagin va Kostomarov til va madaniyat o’rtasidagi uzviy bog’liqlikni asoslab, tilni milliy madaniyatni ifodalovchi va uni avlodlar davomida uzluksiz ravishda yetkazib beruvchi muhim vosita sifatida talqin qiladilar. O’zbek tilshunosligida ham til va madaniyat o’rtasidagi o’zaro munosabatlarni o’rganish masalasi alohida e’tibor qozongan ilmiy yo’nalishlardan biri hisoblanadi. Bu borada qator o’zbek tilshunos olimlari tomonidan muhim nazariy qarashlar ilgari surilgan. Jumladan, Sh. Safarov³ til birliklari inson tafakkuri, bilish jarayoni hamda madaniy tajribasi bilan uzviy bog’liq ekanligini ta’kidlab, lingvokognitiv va lingvomadaniy tadqiqotlar zamonaviy tilshunoslikning muhim yo’nalishlaridan biri ekanini qayd etadi. Olimning fikricha, til orqali insonning olamni idrok etishi, uni tasniflashi hamda madaniy tajribani ifodalashi namoyon bo’ladi. Shuningdek, o’zbek tilshunoslaridan N. Mahmudov⁴ ham til birliklarining semantik tuzilishida xalqning milliy mentaliteti, tarixiy tajribasi hamda madaniy an’analari aks etishini alohida ta’kidlaydi. Uning qarashlariga ko’ra, til nafaqat muloqot vositasi, balki milliy madaniyatni ifodalovchi va

² Вережцагин Е.М., Костомаров В.Г. *Язык и культура*. — Москва: Русский язык, 2005. — С 20-24

³ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. Сангзор нашриёти. Жиззах — 2006. — В 6-10

⁴ Mahmudov N. Til va madaniyat. — Toshkent: Ma’naviyat, 2013. — В 9-11

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

uni avloddan-avlodga yetkazuvchi muhim ijtimoiy hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur nazariy qarashlardan kelib chiqib, harbiy terminlar tizimini lingvomadaniy nuqtai nazardan o‘rganish alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Chunki harbiy terminlar, jumladan harbiy kiyim terminlari ham, faqat muayyan predmet yoki harbiy atributni nomlovchi birliklar bilan cheklanib qolmaydi. Ular harbiy an’analar, harbiy identifikatsiya, iyerarxiya hamda harbiy ramziylik bilan bog‘liq madaniy mazmunni ham o‘zida mujassam etadi. Boshqacha aytganda, bunday terminlar orqali harbiy muhitga xos ijtimoiy munosabatlar, harbiy intizom va harbiy tashkilotning tuzilishi kabi tushunchalar ifodalanadi. Shu sababli ingliz va o‘zbek tillaridagi harbiy kiyim terminlarini lingvomadaniy jihatdan tahlil qilish nafaqat ularning semantik xususiyatlarini aniqlashga, balki har ikki xalqning harbiy madaniyati, tarixiy tajribasi hamda madaniy qadriyatlari bilan bog‘liq jihatlarni chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi. Harbiy kiyim terminlarining lingvomadaniy mazmuni nafaqat harbiy kiyim elementlari bilan, balki harbiy protokol va harbiy muomala madaniyati bilan ham uzviy bog‘liqdir. Harbiy salom berish tartibi ham ko‘p jihatdan harbiy kiyimning muhim elementi bo‘lgan bosh kiyim bilan bog‘liq holda amalga oshiriladi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida harbiy salom berish tartibi maxsus nizomlar bilan tartibga solingan bo‘lib, harbiy xizmatchilar bosh kiyim kiygan holda yuqori lavozimli harbiy xizmatchiga qo‘l bilan harbiy salom beradilar. Agar harbiy xizmatchi bosh kiyimsiz bo‘lsa, u holda qo‘l bilan salom bermaydi, balki rostlanib turish orqali hurmat ifodalaydi. Bu qoida harbiy intizom va harbiy protokolning muhim elementi hisoblanadi.⁵ Shunga o‘xshash holat ingliz va NATO harbiy tizimlarida ham kuzatiladi. Masalan, AQSh armiyasining harbiy nizomlarida harbiy xizmatchi bosh kiyim (cover) kiygan holda yuqori lavozimli harbiy xizmatchiga qo‘l bilan harbiy salom berishi belgilangan, yopiq binoda yoki bosh kiyimsiz holatda esa odatda salom berilmasligi

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Ichki xizmat nizomi, 1996. — B 55–56

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

qayd etilgan. Bunday tartib harbiy protokolning muhim qoidalaridan biri bo‘lib, harbiy muomala madaniyatini tartibga solishga xizmat qiladi.⁶ Mazkur holat harbiy kiyim elementlari, ayniqsa bosh kiyim, nafaqat amaliy kiyim unsuri, balki harbiy intizom, bo‘ysunuv hamda harbiy iyerarxiyani ifodalovchi ramziy belgi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etishini ko‘rsatadi. Shu tariqa harbiy kiyim terminlari lingvomadaniy jihatdan harbiy tizimdagi ijtimoiy munosabatlar va harbiy protokol qoidalarini ifodalovchi muhim birliklar sifatida namoyon bo‘ladi. Lingvomadaniy nuqtai nazardan qaralganda, harbiy salom berish harbiy kiyim elementlarining nafaqat amaliy funksiyasini, balki ularning odobiy mazmunini ham namoyon etadi. Xususan, bosh kiyim askarning harbiy tizimga mansubligini bildiruvchi muhim atributlardan biri sifatida qoraladi. U orqali harbiy intizom, bo‘ysunuv, iyerarxiya hamda rasmiy protokolga rioya qilish kabi tushunchalar ifodalanadi. Shu sababli harbiy kiyim elementlari faqat askarning tashqi ko‘rinishini belgilovchi vosita bo‘lib qolmay, balki harbiy muomala madaniyati va harbiy iyerarxiyani aks ettiruvchi muhim ramziy belgilar tizimi sifatida ham talqin qilinadi. Bu esa harbiy kiyim terminlarining lingvomadaniy jihatdan ham muhim semantik yuklamaga ega ekanligini ko‘rsatadi. Shunday qilib, o‘zbek va ingliz harbiy tizimlarida harbiy salom berish tartibi qator o‘xshash lingvomadaniy xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Har ikki tizimda ham bosh kiyim harbiy protokolning ajralmas va semantik jihatdan muhim elementi sifatida namoyon bo‘ladi. Xususan, harbiy ierarxiya doirasida quyi unvondagi harbiy xizmatchilar yuqori lavozimdagi zobitlarga duch kelganda salom berish majburiyatiga ega bo‘lib, bu holat institutsional hurmat va subordinatsiya munosabatlarini ifodalaydi. Biroq, mazkur jarayonning amalga oshirilishida ayrim lingvomadaniy farqlar kuzatiladi. O‘zbek harbiy tizimi tarixan sovet harbiy an‘analari ta’sirida shakllangan bo‘lib, unda salom berish tartibi qat’iy reglamentlangan va ko‘proq rasmiy-marosimiy xarakter kasb etadi. Ingliz

⁶ U.S. Army Regulation AR 600-25, 2019. – PP 3–4

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

(xususan, Britaniya) harbiy tizimida esa ushbu jarayon ayrim kommunikativ vaziyatlarga mos ravishda nisbatan moslashuvchan tarzda qo‘llanadi.⁷ Shu bilan birga, har ikkala tizimda ham bosh kiyimning mavjudligi salom berishning majburiy sharti sifatida talqin qilinadi. Ya’ni, bosh kiyimsiz holatda harbiy salom (salute) berilmaydi; bunday vaziyatda harbiy xizmatchi e’tibor holatiga kelish (comes to attention) yoki og‘zaki salomlashuv shakllaridan (masalan, “Good morning, sir/ma’am”) foydalanish orqali hurmat ifodasini amalga oshiradi. O‘zbekiston Qurolli Kuchlari harbiy kiyim tizimi tarixiy jihatdan sobiq Sovet harbiy tizimi bilan bog‘liq bo‘lib, unda harbiy kiyimlar asosan *parad formasi*, *kundalik forma* va *dala formasi* kabi turlarga ajratiladi. Parad formasi harbiy marosimlar, davlat bayramlari, rasmiy qabul marosimlari yoki tantanali saf ko‘riklari vaqtida kiyiladigan kiyim turidir. Bu forma askarlarning tashqi ko‘rinishini tantanavor va estetik jihatdan uyg‘un holda namoyon etishga xizmat qiladi hamda harbiy intizom va davlat ramziyligini ifodalaydi. Masalan, O‘zbekiston armiyasida Mustaqillik kuni yoki harbiy paradlarda harbiy xizmatchilar aynan parad formasida ishtirok etadilar. Parad formasi lingvomadaniy jihatdan harbiy sharaf, davlatga sodiqlik va milliy harbiy an’analarni ifodalovchi ramziy kiyim sifatida talqin qilinadi.⁸ *Kundalik forma* esa harbiy xizmatchilarning xizmat faoliyati davomida, ya’ni kazarma sharoitida, mashg‘ulotlarda yoki xizmat jarayonida kiyiladigan kiyim turidir. Bunday forma askarning harbiy identifikatsiyasini ko‘rsatish bilan birga, xizmat davomida qulaylik va tartibni ta’minlashga xizmat qiladi. Lingvomadaniy jihatdan kundalik forma harbiy intizom va xizmat tartibini ifodalovchi belgilar tizimi sifatida qaraladi. Masalan, harbiy qismlarda xizmat olib borayotgan ofitser va askarlar kundalik xizmat jarayonida aynan kundalik forma kiyadilar.⁹ *Dala formasi* esa jangovar yoki dala

⁷ Ministry of Defence. (2017). *JSP 761: Honours and Ceremonial*. London: UK Ministry of Defence. <https://www.gov.uk/government/publications/jsp-761-honours-and-ceremonial>

⁸ O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy kiyim-boshi nizomi, 2018. –B .12–14

⁹ O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy kiyim-boshi nizomi, 2018. –B .18–20

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

sharoitida foydalanish uchun mo‘ljallangan kiyim turidir. Bu forma askarning harakatlanishi, yashirinishi va jangovar vazifalarni bajarishiga mos ravishda ishlab chiqilgan bo‘lib, odatda kamuflyaj ranglarida bo‘ladi. Lingvomadaniy nuqtai nazardan dala formasi harbiy faoliyatning amaliy jihati, ya’ni jangovar tayyorgarlik va himoya konseptlari bilan bog‘liqdir. *Service uniform* esa kundalik xizmat uchun mo‘ljallangan kiyim bo‘lib, u askarlarning harbiy tashkilotga mansubligini ko‘rsatadi hamda xizmat jarayonida intizom va tartibni ifodalaydi. Bu forma NATO armiyalarida ofitserlar va askarlar tomonidan xizmat paytida keng qo‘llanadi.¹⁰ *Combat uniform* esa jangovar yoki dala sharoitida foydalaniladigan harbiy kiyim turidir. U odatda kamuflyaj ranglarida bo‘lib, askarning harakatlanishiga qulaylik yaratadi hamda himoya vazifasini bajaradi. *Combat uniform* askarning jangovar faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan harbiy strategiya va xavfsizlik konseptlarini ifodalaydi.¹¹ Shunday qilib, ingliz va o‘zbek harbiy tizimlaridagi kiyim turlari funksional jihatdan o‘xshash bo‘lsa-da, ularning nomlanishida muayyan farqlar kuzatiladi. O‘zbek harbiy tizimida kiyimlar ko‘proq *parad*, *kundalik* va *dala formasi* kabi nomlar bilan ataladi, ingliz va NATO armiyalarida esa *dress uniform*, *service uniform* va *combat uniform* terminlari qo‘llanadi. Bu farq harbiy terminologiyaning lingvomadaniy xususiyatlarini aks ettirib, turli harbiy an’analar va harbiy tizimlarning madaniy ta’siri bilan izohlanadi. Quyidagi jadvalda ingliz va o‘zbek harbiy kiyim turlarining qachon va qanday maqsadda kiyilishi qiyosiy jihatdan tavsiflanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Ichki xizmat nizomi, 1996.
2. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy kiyim-boshi nizomi, 2018.

¹⁰ Oxford English Dictionary, 2023. –B .145

¹¹ U.S. Department of Defense, Dictionary of Military and Associated Terms, 2021. –B .102

"ZAMONAVIY TA'LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI"
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. *Язык и культура*. — Москва: Русский язык, 2005.
4. Карасик В.И. *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. — Волгоград: Перемена, 2002.
5. Маслова В.А. *Лингвокультурология*. — Москва: Академия, 2001.
6. Сафаров Ш. *Когнитив тилшунослик. Сангзор нашриёти. Жиззах* — 2006
7. Mahmudov N. *Til va madaniyat*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2013.

